

48. Micklitz H. European economic law / H. Micklitz, S. Weatheril. — Ashgate, Dartmouth : London, Brookfield, 1997.
49. Довгерт А. С. Гармонізація приватного (цивільного) права в Європі // Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. А. Довгерта. — К. : Укр. центр правничих студій, 2000.
50. A vision for the single market of the 21st century (European Commission). Brussels, 21 February 2007. IP/07/214.- Europa — Rapid — Press Releases. — www.europa.eu.int.

Анотація

Вишняков О. К. Характер та сучасні тенденції регулювання цивільних майнових відносин у Європейському Союзі. — Стаття.

Мета публікації — відображення сучасного етапу розвитку правового регулювання цивільних майнових відносин в рамках Європейського Союзу, зокрема, диференціації регулювання. До різних відносин застосовуються, відповідно, різні інтеграційно-правові методи — уніфікації або гармонізації. Характер приписів також варіюється від імперативного до рекомендаційно-опційного. Нормам наднаціонального рівня регулювання притаманна тенденція до розширення сфери дії за відсутності, проте, перспективи тоталізації та при збереженні вибіркового характеру регулювання.

Ключові слова: Європейський Союз, правове регулювання, наднаціональне регулювання, цивільні майнові відносини, інтеграція, уніфікація, гармонізація, диференціація, «м'яке право»

Summary

Vyshniakov A. S. Character and Modern Tendencies in Civil Property Relations Regulation in European Union. — Article.

The publication reflects up-to-date situation in developing legal regulation of civil property relations within the EU, specifically, differentiation of regulation. Different relations are subject to corresponding different legal integration methods — unification or harmonization. The character of provisions also varies from imperative to voluntary and/or optional. Norms of supranational level are characterized by the tendency towards widening the field of regulation, failing, however, prospects of totalization, and preserving selective character of regulation.

Keywords: European Union, legal regulation, supranational regulation, integration, unification, harmonization, differentiation.

УДК 347.626

Г. М. Ахмач

ВПЛИВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА НА РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

При вирішенні питання про застосування норм ЦК України до сімейних відносин слід виходити з того, що ЦК по своїй суті є кодексом приватного права і регулює відносини з участю приватної особи, тому положення ЦК можуть застосовуватися при регулюванні відносин суб'єктів приватного права, якщо ці відносини не передбачені спеціальним законодавством. Таким чином, норми ЦК можуть застосовуватися в сімейних відносинах за наявності прогалин у сімейному законодавстві, виступаючи своєрідним способом їх ліквідації [1, 25–26].

Сімейним кодексом передбачено, що сімейні відносини також можуть бути врегульовані за допомогою договору, якщо це не суперечить вимогам СК, інших

законів і моральним засадам суспільства (ст. ст. 7, 9 СК). Якщо майнові відносини між подружжям, батьками і дітьми, іншими членами сім'ї і родичами не врегульовані СК, то вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу, якщо це не суперечить суті сімейних відносин (ст. 8 СК).

Особливостям впливу цивільного права на регулювання договірних правовідносин членів сім'ї присвячені наукові роботи таких вчених-юристів, як Є. О. Харитонов [1, 4], В. К. Антошкіна [3], Н. А. Саніахметова [4], О. В. Дзера [5], Н. С. Кузнецова [5], В. І. Борисова [6], І. В. Жилінкова [6] та ін.

На базі теоретичного аналізу наукових робіт і дослідження чинного законодавства автор статті визначає певні відмінності договору в сімейних правовідносинах у порівнянні з його роллю у цивільному праві, конкретизує субсидіарний порядок впливу норм Цивільного кодексу України для регулювання договірних сімейних відносин, а також роль цивільного законодавства як способу для ліквідації прогалин у сімейному законодавстві при регулюванні договірних правовідносин членів сім'ї.

Одним з яскравих прикладів активного впливу норм цивільного права на регулювання сімейних відносин є той факт, що спочатку при розробці проекту Цивільного кодексу «сімейне право» було включено в ЦК як окрема шоста книга; при цьому сім'я розглядалася не як самоцінність, а як частина правового статусу приватної особи. Проте прихильників самостійності сімейного права виявилось значно більше і Сімейний кодекс України не тільки був прийнятий, але був прийнятий на рік раніше Цивільного кодексу (Сімейний кодекс — 10 січня 2002 р., Цивільний кодекс — 16 січня 2003 р.).

Прийняття окремого Сімейного кодексу пояснюється тим, що сімейні відносини не можуть розглядатися як частина предмета цивільно-правового регулювання, що позбавляє сімейні відносини духовності, морально-етичної основи. В сімейному законодавстві шлюб не розглядається як договір, а в шлюбному договорі можуть регулюватися тільки майнові відносини між подружжям, майнові права та обов'язки подружжя як батьків, і не можуть бути врегульовані особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними і дітьми.

Застосування цивільного і сімейного законодавства при договірному регулюванні сімейних відносин базується на особливостях традицій права, існуючих в Україні, — вони відображають вплив і західного, і східного розуміння сутності, завдань і змісту права. «Тоді як загальний статус особи, речові і зобов'язальні права останньої визначаються на основі принципів, властивих західній правовій традиції, яка своєю основою має класичне римське приватне право, регулювання сімейних і спадкових правовідносин ґрунтується на східноєвропейському (візантійському) розумінні сутності відповідних відносин» [1, 9].

Особливості співвідношення Сімейного кодексу України і Цивільного кодексу України найбільш точно вказані в положеннях ст. ст. 7–9 СК, згідно з якими норми Сімейного кодексу повинні тлумачитися і застосовуватися з урахуванням положень Цивільного кодексу, а також особливостей суті сімейних відносин і моральних основ суспільства; норми цивільного законодавства зас-

тосовуються у сімейних відносинах субсидіарно, тобто за умови, що дані відносини не врегульовані Сімейним кодексом.

Цивільний кодекс України (ст. 626 ЦК) визначає договір як домовленість двох або більш сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Таке поняття договору засновано на понятті угоди, оскільки договір є одним з видів угод (згідно з ст. 202 ЦК України угодою визнається дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків). Взаємна угода або угода як домовленість сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин, є договором. Тобто будь-який договір є угодою, але не будь-яка угода є договором; договір — це двостороння або багатостороння угода.

Оскільки договір перш за все є категорією цивільного права, то очевидно, що при договірному регулюванні сімейних відносин повинні застосовуватися загальні положення цивільного права про договори (поняття договору, свобода договору, умови договору).

Принцип свободи договору закріплений в ст. ст. 6, 627 ЦК України і передбачає дотримання свободи в укладанні договору, неприпустимості примушення щодо вступу до договірних відносин; можливості вільного вибору особою, охочою укласти договір, майбутнього контрагента; можливості сторін вільно визначати характер договору, який вони укладають (тобто сторони по своєму вибору мають право укладати як договори, передбачені цивільним законодавством, так і такі, які хоча і є не передбачені цивільним законодавством, але не суперечать його загальним принципам); свобода договору також означає можливість сторін вільно визначати умови договору, сторони за власним розсудом визначають його зміст і формують його конкретні умови.

В той же час у договірному праві діють імперативні норми, від яких сторони при укладанні і виконанні договору не можуть відступити за власним розсудом.

Так, відповідно до ст. 6 ЦК сторони мають право укласти тільки такий договір, який відповідає загальним засадам цивільного законодавства; в договорі сторони не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у випадку, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або з суті відносин між сторонами.

Договірні умови залежно від їх юридичного значення підрозділяються на три групи: істотні, звичайні і випадкові.

При укладенні договору обов'язково повинні бути визначені істотні умови, тобто ті умови, за відсутності яких договір не може вважатися укладеним (ст. 638 ЦК). До істотних умов договору закон відносить умови про предмет договору, умови, які визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду. Крім того, до істотних умов можуть бути віднесені також всі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди. Договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Звичайні умови автоматично набувають чинності з моменту укладення до-

говору і не вимагають погодження сторонами. Ці умови передбачені нормативними актами. Тому якщо звичайні умови прямо не передбачені у договорі, то ця обставина не має наслідком недійсність договору.

Випадкові умови включаються у договір за розсудом сторін; ці умови погоджуються між сторонами з метою відступу від положень диспозитивних норм або уточнення питань, які взагалі не врегульовані законодавством. Відсутність випадкових умов не має наслідком недійсність договору, проте юридичне значення ці умови набувають тільки після того, як вони погоджені сторонами і включені у договір. Якщо зацікавлена сторона доведе, що вона вимагала погодження конкретної випадкової умови, то відсутність даної умови в договорі може спричинити недійсність договору.

Однією з особливостей, характерних і для цивільного договору, і для договору, регулюючого сімейні правовідносини, є принцип свободи договору.

В сімейних правовідносинах, як і в цивільних, неприпустимо примушення щодо вступу до договірних відносин (сторони можуть укласти договір або відмовитися від його укладання); сторони мають нагоду вільно визначати умови договору, які фіксують взаємні права і обов'язки учасників, характер договору (тобто самостійно визначити вид, тип договору, які хоча і не передбачені чинним законодавством, проте і не суперечать йому).

В. К. Антошкіна у своєму дисертаційному дослідженні також доходить висновку про дію принципу свободи договору не тільки у цивільному, але і в сімейному законодавстві, оскільки учасники сімейних відносин можуть на свій розсуд вирішувати питання щодо укладання сімейних договорів; коло договорів з участю членів сім'ї не обмежене, що свідчить про можливість укладання як поіменних, так і непоіменних договорів; сторони можуть на свій розсуд визначати умови договорів; сторони можуть укладати договори, які мають змішаний характер і об'єднують у своїй структурі різні види договорів [3, 9].

Проте в сімейних правовідносинах принцип свободи договору діє в дещо обмеженому варіанті в порівнянні з цивільним правом, оскільки коло суб'єктів договірних сімейних правовідносин обмежене, — укладати договори, регулюючі сімейні правовідносини, можуть тільки особи, вказані в ст. ст. 2, 9 СК України. До них належать подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулюються СК; особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, відносини між якими не врегульовані СК, також мають право врегулювати свої сімейні (родинні) відносини на підставі договору, який має бути укладений у письмовій формі.

Коло договорів також обмежене, оскільки в ст. 9 мова йде про договори, регулюючі виключно сімейні відносини (шлюбний договір; договір подружжя про порядок користування житловим приміщенням; договір між батьками про сплату аліментів на дитину та ін.). Вказані договори можуть бути укладені за умови, якщо вони не суперечать вимогам СК, інших законів і моральним засадам суспільства.

Дотримання положень ст. 203 ЦК, встановлюючих загальні вимоги, дотримання яких необхідне для дійсності угод, обов'язково і при укладанні дого-

ворів, регулюючих сімейні правовідносини. Недотримання вказаних вимог має як наслідок недійсність сімейних договорів з настанням правових наслідків, передбачених ст. ст. 215–326 ЦК.

Особи, передбачені в ст. 9 СК, можуть виступати як самостійні суб'єкти цивільних правовідносин, укладаючи такі договори, як купівля-продаж, перевезення, доручення та ін. У цьому випадку слід керуватися загальними положеннями про співвідношення актів цивільного законодавства і договору (ст. 6 ЦК).

Одним з виявів принципу свободи договору є право сторін за угодою визначати спосіб забезпечення виконання зобов'язань. У ч. 1 ст. 546 ЦК визначений перелік способів забезпечення виконання зобов'язань (неустойка, порука, гарантія, застава, утримання, завдаток), які, як правило, встановлюються угодою сторін у формі окремого договору або як умова основного договору.

Сторони мають право на власний розсуд вибрати будь-який з перерахованих способів забезпечення виконання зобов'язань; крім того, ч. 2 ст. 546 ЦК сторонам надано право в договірному порядку встановити інші види забезпечення виконання зобов'язань. Застосування принципу свободи договору у сімейних правовідносинах дозволяє зробити висновок про доцільність доповнення Сімейного кодексу України окремими статтями, регулюючими способи забезпечення виконання зобов'язань у сімейних правовідносинах, за аналогією з цивільними.

При укладенні договорів з метою врегулювання сімейних відносин, як і при врегулюванні цивільних відносин, необхідним є визначення волі сторін, направленої на встановлення, припинення і трансформацію сімейних правовідносин. Причому воля сторін також повинна бути не тільки взаємною, але і погодженою (збігатися за обсягом і змістом).

Як приклад можна навести ситуацію, виникаючу в договірних правовідносинах між членами сім'ї при укладенні договору про стягнення аліментів, — взаємна воля сторін на укладення аліментного договору ще не означає її збігу, наприклад, щодо розміру і способу стягнення аліментів. Отже, при договірному порядку регулювання сімейних відносин воля сторін також повинна бути взаємною і погодженою.

У цивільному праві України договір розглядається тільки як юридичний факт, пов'язаний із зобов'язаннями.

Як юридичному факту договору властиві такі характерні риси: виявлення волі двох або більш сторін за умови, що волевиявлення сторін, які укладають договір, за своїм змістом повинне збігатися; спільна діяльність сторін, що уклали договір, повинна бути спрямована на досягнення дійсних цивільно-правових наслідків: встановлення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків.

Слід зазначити, що цивілістична концепція договору виключно як юридичного факту не відображає повною мірою багатогранність поняття «договір». Так, на підставі договору можуть виникати, припинятися і трансформуватися не тільки зобов'язання, але і речові правовідносини. Проте самостійність речово-правових договорів у цивільному праві не признається [4, 441].

Крім того, роль договору в реальних взаємостосунках сторін не обмежується правомірними діями, які здійснюються за угодою сторін і спрямовані на встановлення, припинення або трансформацію цивільних прав та обов'язків. Визначаючи зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірної зобов'язання, договір також виступає способом регулювання поведінки сторін у цивільних правовідносинах [5, 633].

За аналогією з цивільно-правовим договором сімейний договір слід розглядати не тільки як юридичний факт (офіційне трактування), але і як спосіб регулювання поведінки його учасників у сімейних правовідносинах, що, на нашу думку, доцільно відобразити у визначенні сімейного договору.

Роль договору у цивільному та сімейному праві має певні відмінності, — у сімейному праві договір має менше значення в порівнянні з його роллю у цивільному праві, оскільки договір у сімейному праві не може бути самостійною підставою для виникнення або припинення сімейних правовідносин, він може бути тільки підставою для зміни сімейних правовідносин (виняток становить договір про патронат).

У результаті реформи сімейного законодавства збільшилася кількість диспозитивних норм, дозволяючих учасникам сімейних відносин самостійно визначати їх зміст за допомогою шлюбних, аліментних та інших договорів.

Зростання ролі диспозитивного методу регулювання в порівнянні з імперативно-дозвільним, за словами М. В. Антокольської, свідчить про зближення сімейного та цивільного права. Проте з даною точкою зору не можна погодитися, оскільки, як справедливо відзначають И. В. Жилінкова, В. И. Борисова, З. Фурса, збільшення диспозитивних норм у сімейному праві не означає процес зближення цивільного та сімейного права, а свідчить про те, що цивільне право має свій інструмент диспозитивного методу регулювання — цивільно-правовий договір, а сімейне — свій сімейний договір, спрямований на створення сім'ї, регулювання сімейних правовідносин, а не на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин [6, 42–43].

Крім того, в СК України (ст. 8 СК) закріплено положення про те, що норми ГК при регулюванні сімейних відносин застосовуються субсидіарно, тобто у разі неврегульованості сімейних відносин нормами СК, за умови, що це не суперечить суті сімейних відносин.

Таким чином, договір у сімейних правовідносинах має правові підстави для визнання його самостійності в порівнянні з цивільно-правовим, проте при цьому необхідно взяти до уваги істотний вплив цивільно-правового договору як загальноправової бази (принципи, конструкція договору) для створення сімейного договору, а також застосування норм Цивільного кодексу України для регулювання договірних сімейних відносин у субсидіарному порядку.

Література

1. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитопова, Ю. В. Білоусов [та ін.]; за ред. С. О. Харитопова. — Вид. 2-ге, допов. — Х. : Одиссей, 2008. — 560 с.

2. Гражданский кодекс Украины. — Х. : ЧП «ИГВИИ», 2008. — 376 с.
3. Антошкіна В. К. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук / В. К. Антошкіна. — Х., 2006. — 19 с.
4. Харитонов Е. О. Гражданское право Украины : учебник / Е. О. Харитонов, Н. А. Салихметова. — Х. : Одиссей, 2004. — 960 с.
5. Цивільне право України : підручник. У 2 кн. Кн. 1 / за ред. О. В. Дзєри, П. С. Кузнецової. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К. : Юрішком Інтер, 2005. — 736 с.
6. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. — К. : Юрішком Інтер, 2004. — 264 с.

Анотація

Ахмач Г. М. Вплив цивільного права на регулювання договірних правовідносин членів сім'ї. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню певних відмінностей договору в сімейних правовідносинах у порівнянні з його роллю у цивільному праві, конкретизації субсидіарного порядку впливу норм Цивільного кодексу України на регулювання договірних сімейних відносин, а також ролі цивільного законодавства як способу для ліквідації прогалин у сімейному законодавстві при регулюванні договірних правовідносин членів сім'ї.

Ключові слова: договір, свобода договору, члени сім'ї, умови договору, сімейні правовідносини.

Summary

Akhmach G. M. Influence of Civil Law for the Agreement Relations of Family Regulation. — Article.

The article is devoted to research of distinctive features of contract in family law relation on comparison from its role in the civil law, specification of influence of norms of the Ukrainian Civil Code on regulation of contractual family relations.

Keywords: contract, freedom of contract, family members, conditions of contract, family law relations.

УДК 347.77.028(477)

С. Ш. Гарєєв

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПАТЕНТНИХ ПРАВ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ

Патентна система незалежної України є дуже молодою і поки що знаходиться у стані розвитку. Відповідно у процесі становлення знаходиться й система захисту прав патентовласників, у тому числі така її складова, як захист від злочинів. Слід відзначити, що статті, присвячені захисту прав на об'єкти промислової власності з'явилися лише у Кримінальному кодексі України 2001 року. Отже випадки та порядок застосування цих статей викликає багато запитань.

Будь-яка національна патентна система має на меті створення ефективних механізмів захисту прав патентовласників. При цьому повинно бути забезпечено дотримання балансу приватних і публічних інтересів, тобто виключена можливість зловживання правом зі сторони правовласників інтелектуальної власності. При природному для ринкової економіки збільшенні кількості справ про порушення патентних прав значними темпами зростає чисельність справ,